

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.74:274/278

© Віталій Докаш
м. Чернівці

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ДОКТРИН ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ

У статті розглядаються проблеми соціалізації та адаптації віруючих протестантських співтовариств у контексті їх соціальних доктрин та різноманітних форм соціального служіння.

Розглянуто дуалізм функціонування релігійних цінностей в умовах суспільних трансформацій. Визначено пріоритетні завдання протестантських Церков щодо суспільства.

Ключові слова: адаптація, соціалізація, соціальні процеси, соціологія релігії, соціальне вчення, церква, соціальне служіння

Актуальність проблеми полягає в тому, що релігія є суспільним інститутом, який на різних рівнях соціальних зв'язків включає віруючого, який виконує різноманітні соціальні ролі у різних формах взаємодії (на рівні сім'ї, освітніх закладів, виробничих колективів, партій тощо).

Процес включення віруючих у систему соціальних зв'язків є не простим, оскільки останні дуально відносяться до цінностей. Як громадяни, вони повинні виконувати вимоги, які висуває суспільство, а як члени релігійної організації – орієнтуватися на релігійні цінності, які для них є першочерговими. Тому вирішення питання про соціалізацію особистості віруючого, його адаптації до соціальних умов буття є достатньо важливим для наукового дослідження. До того ж слід мати на увазі, що суспільство з одного боку має релігійний вимір, а з іншого – релігії притаманні суспільні функції та інституційний характер (звідси різноманітні зв'язки між релігією та суспільством). Важливо також мати на увазі, що по-перше, практичний інтерес до релігії є у влади, яка здійснює певну релігійну політику. По-друге, церква та різні релігійні спільноти хочуть, включаючись в суспільні процеси, обґрунтувати їх догматично та побудувати відповідним чином свою пасторальну діяльність.

Метою цієї роботи є аналіз форм соціалізації та адаптації віруючих в соціальних програмах протестантських церков, які є найбільш динамічними в соціальному просторі. Протестантизм налічує в Україні 10 тис. релігійних організацій, що складає 30% від усієї релігійної мережі [6, с.49].

Дослідження передбачає ряд **завдань:**

1. Проаналізувати соціальні програми протестантських церков та їх соціально-адаптивні характеристики.
2. Визначити основні форми включення віруючих у суспільні процеси.
3. Охарактеризувати основні напрямки суспільного служіння релігійних співтовариств по вирішенню тих проблем, які вважаються компетенцією церкви.

Проблемами дослідження соціально-адаптивної діяльності протестантських церков в Україні займалися: Н. Гаврілова [8], А. Колодний [8,11], В. Любчик [8], О. Саган [6], М. Черенков [12], П.Яроцький [5,8,11].

Доцільно зауважити, що проблема соціалізації та адаптації є соціально значущою для соціології релігії, оскільки вона досліджує різноманітні зв'язки (залежності, впливи) між релігією та суспільством. Скоріше всього, що ці зв'язки слід бачити в контексті соціальних функцій релігії: інтеграційної та дезінтеграційної («позитивної» і «негативної»), стабілізуючої і динамізуючої; явищ універсальності і стійкості релігії; зв'язків між релігією і культурою, економікою, політикою, мораллю; феноменом згасання (дехристиянізації, секуляризації) і відродження релігії (благодійництва, місіонерства) та стійкості релігійних позицій і поведінки (рівня релігійності та соціальності), залежності від середовища (сільського та міського, економічно відсталого чи розвинутого), стану та професії [7, с. 24]. Саме такий підхід соціології релігії до суспільно-релігійних процесів дозволить спрогнозувати загальну картину поведінки релігійних протестантських співтовариств.

Для нас важливо визначити різноманітні можливості включення релігії в соціальні процеси, враховуючи, що ще класики соціології релігії вели мову про її суспільне взаємопроникнення.

Нагадаємо, що родоначальник соціології релігії О. Конт розглядав релігію як глобальну культурну систему, що відображає всі найважливіші характеристики індивідуальної і суспільної

свідомості, відповідні певному етапу еволюції людини і людства. О. Конт розумів релігію як об'єднуючу людей ідеологію, як природний об'єктивний елемент суспільної еволюції, як основу соціального порядку і детермінанта суспільної структури.

Про солідаризуючу роль релігії для групи та суспільства як її основної соціальної функції вів мову Е. Дюркгейм. Симптоматично, що традиція Конта – Дюркгейма розуміє релігію як спосіб виразу та функцію соціальних відносин і сил.

Велике значення релігії як соціалізуючого механізму надавав соціолог релігії М. Вебер, який соціальність релігії визначав через мотивацію вчинків релігійними переконаннями людини. Зауважимо, що М. Вебер, визначаючи роль релігії у формуванні нерелігійних систем поведінки (господарчо-економічної та політичної), в роботі «Протестантська етика і дух капіталізму» прийшов до висновку про безпосередній каузальний зв'язок між протестантизмом і становленням капіталістичних відносин в Європі [9, с.770–771]. Думається, що сьогодні цей потенціал протестантизму можна було б використати і в Україні, яка саме знаходиться в процесі суспільних трансформацій.

На нашу думку саме на рівні емпіричного рівня соціології релігії (вивчення проявів і дій соціальних суб'єктів в контексті зв'язків з релігійними цінностями) слід дослідити як релігійні об'єднання та їх послідовники можуть включатися в соціальні процеси.

Доцільно зазначити, що процес соціалізації представника тієї чи іншої релігійної організації як засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, так званого «одягання» у суспільний досвід, явище суперечливе. Віруючому приходиться постійно вирішувати дилему: на яку систему цінностей робити ставку. З одного боку, соціальний досвід потрібен, щоб вирішувати свої екзистенційні проблеми, виконувати соціальні ролі (дитини, батька, працівника, громадянина); з іншого – першочерговими залишаються релігійні цінності, оскільки вони дають можливість захистити статус «ми» (релігійна культура) та є пропуском у Царство вічності. Таким чином, соціалізація і адаптація до соціального середовища дозволить виробити середню лінію поведінки віруючому, щоб вкластися в обидві системи цінностей. Це допомагають вирішити соціальні доктрини церков, які й формують цей середній шлях, задовольняючи для своїх послідовників реалізацію двох соціальних статусів: віруючого і громадянина.

Перш ніж перейти до аналізу соціальних програм протестантських церков, відзначимо, що вони мають есхатологічну спрямованість і орієнтують віруючих на горизонти ірраціонального майбутнього.

Звертаючись, наприклад, до соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня (АСД), ми бачимо, що в її центрі знаходиться віра в незаперечність другого приходу Христа. Це вважається основою християнської надії та сподівання на повернення втраченого раю [4, с.14]. Щоправда, хоча адвентисти кваліфікують прихід Христа як катастрофічну подію (спустошення землі та знищення неправедних), своє есхатологічне вчення вони називають етичним і оптимістичним [3, с.98]. Це обґрунтовується в соціальній програмі наступними позиціями Церкви в період міжчасся (між першим і другим приходом Христа): 1) есхатологічна перспектива земного служіння – відновлення в людині Божого (морального) образу; 2) реалізації принципу солідарності, який ґрунтується на гармонійному поєднанні особистісного і соціального, що реалізується в благодійницькій та філантропічній діяльності і формуванні у віруючих громадянської позиції [2, с.293].

В «Основах соціального вчення церкви АСД в Україні» зауважується, що творець заклав у людині все необхідне, щоб вона прагнула до взаємодії із собі подібними, тобто до суспільного життя (Бут. 1:2). Соціалізація тут вважається значимою тому, що суспільство зберігає досвід, традиції, знання попередніх поколінь. Це вважається важливим тому, що входячи в життя, людина збагачує себе всім тим, що людство напрацювало, відібрало і зберегло за всю історію існування. Церквою визнається, що тільки в тому випадку зріла, розвинута особистість є основним багатством суспільства, джерелом та рушійною силою його розвитку. Саме тому церква закликає людей зберігати свою гідність та розвивати свою особистість. Церквою також ставиться питання, що сім'я, як основна соціальна ланка суспільства, повинна нести відповідальність за формування особистості дитини.

Адвентисти переконані, що сім'я – серце суспільства і нації, а тому вважають, що добробут суспільства, успіх Церкви і процвітання нації залежить від впливу родини [4, с.17–18]. Соціальне вчення Церкви передбачає, що сім'я, щоб ефективно виконувати соціалізуючу функцію, повинна постійно займатися вихованням дітей, вчити їх виконувати соціальні ролі, готувати до подружнього життя. Ставиться питання, що християнський шлюб повинен ґрунтуватися на любові, взаємоповазі, визнанні гідності й індивідуальності кожного члена сім'ї (Еф. 5:25; Кол. 3:19; Тит. 2:4).

Принципи соціалізації в соціальному вченні церкви АСД ґрунтуються на ряді засадничих пріоритетів: 1) батьки повинні відігравати первинну роль у вихованні дітей та бути прикладом моральності; 2) дітям надається право самим обирати свій шлях у духовному житті; прилучення до Церкви та прийняття релігійних цінностей батьків – самостійне рішення дитини [4, с. 24–26].

Пам'ятаючи про те, що сім'я – осередок суспільства, найдавніша і природна форма єднання людей, де особа набуває першого морального досвіду, формується як особистість, Церква робить все можливе для зміцнення сімейних підвалин у сучасному суспільстві. Вона закликає віруючих жити за християнськими моральними принципами, практикуючи їх у своєму житті.

Як свідомі громадяни своєї держави, адвентисти, згідно Основам, повинні займати активну соціальну позицію, прагнути узгодити своє життя й життя інших людей з вічними принципами морального Закону. Адвентистське співтовариство вважає, що соціальне середовище – необхідна умова нормального, повноцінного життя людини і не відказується від соціалізації. Навпаки, воно переконане, що спільнота людей носить не лише соціальний, але перш за все, духовний характер, тому Церква ревно піклується про те, щоб духовне начало суспільства не розмивалося і люди могли відчувати духовну єдність між собою. Власне це й є той соціальний ідеал, до якого повинно тягнутися суспільство. Саме тому адвентисти не відокремлюють принципи любові до Бога від любові до ближнього (Рим. 13:9–10). Тут працює принцип: «...щоб усі були одне... як і Ми одне» (Ів.17:21–22). У контексті цього Церква закликає всіх людей виявляти любов до ближнього, особливо до тих, хто потребує допомоги й підтримки, сіючи тим самим у суспільстві зерна добра й любові.

Суспільство для адвентистського середовища – категорія не тимчасова. Соціальна природа людини, переконані адвентисти, збереже свою актуальність і у вічності, а суспільна організація життя існуватиме й за межами цього світу. Церква вважає справедливість одним з головних принципів суспільного устрою і виступає послідовним захисником соціальної справедливості. Враховуючи, що благополуччя кожного залежить від загального добробуту, співтовариство закликає всіх брати активну зацікавлену участь у його створенні. Керуючись принципом солідарності як поєднання особливого й соціального, адвентисти вважають, що справжня солідарність – це якість зрілої незалежної особистості, що виявляється в її здатності жити в середовищі собі подібних, співпрацюючи та розділяючи з ними радість і знегоди (Рим.12:15;Фил.2:4). Для людини, стверджують адвентисти, має стати природним ділитися з оточуючими усяким надбанням – матеріальним, інтелектуальним і духовним багатством, – надаючи їм усяку підтримку. Саме тому Церква закликає іміщих ділитися з неіміщими, а останніх розвивати свою самостійність і ініціативу.

Як громадяни, християни – адвентисти дотримуються новозавітного принципу – завжди вірно служити суспільству, незалежно від соціального стану. Віруючим пропонується, щоб вони приймали активну участь в соціальному служінні, використовуючи свої дари й таланти для блага суспільства й народу. Особливі вимоги висуваються до тих, хто займає високе становище в суспільстві: вони повинні використовувати свій вплив для захисту високих моральних принципів та конституційних норм, захищаючи мир, справедливість, законність і порядок.

Свою духовну сутність із суспільством адвентисти бачать у трьох рівнях відповідальності:

1. Людина відповідальна за духовне, матеріальне і соціальне благополуччя сім'ї.
2. Обов'язок родини полягає у відродженні духу єдності й добросусідства
3. Церква вітає всі громадські ініціативи, котрі об'єднують людей у добровільній праці на благо суспільства [4, с.36–45].

Як зазначається в Основах, Церква АСД займає дуалістичну позицію щодо прогресивних змін соціального устрою. По-перше, вона зазначає, що гріховність не дозволить досягнути досконалого рівня цього світу. По-друге, це зовсім не означає відмову від прагнення реалізувати в житті суспільства євангельські принципи справедливості. Відтак, есхатологія адвентизму співіснує з соціальним оптимізмом, який орієнтує віруючих на активне соціальне служіння [5, с.390].

Соціальне служіння Церкви АСД спирається на два принципи: гідність людини (не жалість, а допомога відновити себе) та всезагальне призначення земних благ (збереження загальної рівності й надання допомоги найбільш потребуючим). Реалізуючи в різних формах соціальне служіння, Церква виступає послідовним захисником принципу соціальної справедливості. В організації соціального служіння та надання допомоги потребуючим адвентисти керуються принципом субсидіарності (не допомога субсидіями, а боротьба за людську самостійність, відповідальність і компетентність).

Основні напрямки соціального служіння Церкви визначаються тим колом соціальних проблем, які окреслені Святим Письмом: нагодувати голодних, напоїти спраглих, одягти роздягнених, відвідувати хворих, приходити до ув'язнених (Мт.25), піклуватися про вдів (Дії 6:1) і сиріт (Як. 1:27), навчити тих, кому бракує знань, утішити страждальців (Мт.5). Соціальна доктрина Церкви АСД основою соціального служіння визначає особисту участь в ньому кожного, високу мотивацію і творчу реалізацію закладеного в християнстві потенціалу милосердя й любові [5, с.411–412].

Подібні підходи до соціалізації та адаптації віруючих до соціального середовища ми знаходимо в інших соціальних доктринах протестантських церков. Протестантські церкви, як зазначає богослов

М.Черенков, вважають пріоритетним для себе завдання ініціювати моральну відповідальність громадян перед суспільством, спонукати людей об'єднуватися у громадські організації, зорієнтовані на добротинні, соціальні, освітні, правозахисні дії.

Лідери євангельського руху, наприклад, наголошують, що турбота про фізичні і соціальні потреби людей має не менше значення, ніж євангелізація і навчання. Тому на початку 90-х рр. природним для протестантського середовища стало підприємництво, що поклато початок для реалізації церквою місії соціального служіння та виходу релігійних організацій із політичної напруженості. Євангельські Церкви спонукають своїх вірних до активної соціальної праці, шукають нові методи та форми присутності в суспільстві. Благодійництво та вплив євангельських громад на суспільні процеси стають все більш вагомими. Служіння суспільству, як вважає М. Черенков, спирається вже не стільки на окремі ініціативи, скільки на соціально-богословську позицію. У першому її наближенні цю позицію можна окреслити так: церква повинна повернутись обличчям до суспільства і служити йому в усіх сферах життя, проповідуючи і втілюючи євангельські принципи й цінності як абсолютні світоглядні орієнтири, соціальні правила і етичні регулятиви.

Акцент на соціальному служінні; активна участь церков у вирішенні гострих соціальних та моральних питань суспільства; соціально-відповідальна, християнсько-патріотична, активно-громадська позиція церкви – це головний напрям і спосіб соціалізації євангельських церков, вихід за межі вузько-церковного і конфесійного служіння та входження у громадське життя. В євангельському середовищі існує думка, що Церкви ще не в повній мірі використали свій соціальний потенціал, а оскільки створено підґрунтя для міжконфесійного діалогу, вони повинні вносити свій безкорисливий внесок заради духовного відродження України і реалізації загально християнських ідеалів.

Якщо євангельські церкви довгий час примусово витримували дистанцію від секулярної культури, то сьогодні вони нагадують про значення Реформації – євангельські істини повинні бути втілені у всіх сферах життя, бо вони є самим способом життя в його цілісності. Тут робиться акцент на тому, що саме в лоні християнства народилися найвищі досягнення людства: чудові витвори музичного і образотворчого мистецтва, економічні та політичні закони, якими ми сьогодні керуємося, моралізація суспільства. До того ж євангельські протестанти звертають увагу на те, що ще багато нерозкритих можливостей церков у суспільстві є у віровченні, в культурно-богословських особливостях протестантизму як цілісного соціально-релігійного типу. Вони переконані, що демократична парадигма європейської Реформації залишається нерозкритим ідейним потенціалом українських євангельських церков, який може бути трансформований у пряму соціально-реформаторську діяльність церкви як відповідального суб'єкта громадського суспільства [2, с. 402–407].

Відповідно до принципу «Не від світу, але у світі» (Ів. 17:15–18) реалізує свою соціальну доктрину лютеранська церква. Лютерани переконані, що Церква є суспільним інститутом, який вступає у взаємодію з іншими суспільними структурами, включаючи державу як інтегральну суспільну інституцію, об'єднуючи всі інші інститути [1, с. 2]. Церква лютеран позитивно оцінює процес соціалізації і стоїть на позиціях діалектичної взаємодії між співтовариством з одного боку, і суспільством та державою – з іншого, де кожен суб'єкт виконує належні йому функції [1, с. 136–169]. Основоположним принципом у взаємовідносинах двох суб'єктів для лютеран є принцип невтручання, згідно якому лютеранська церква бачить своє покликання в освітянській, благодійницькій і філантропічній діяльності. Насамперед йдеться про місійну справу в тих сферах, які є складними для суспільства: моралізація, допомога потребуючим, профілактичні та оздоровчі заходи [1, с. 164–166, 173–176].

Не відкидаючи необхідності соціалізації як входження в суспільний вимір бере на себе певні обов'язки Церква Християн Віри Євангельської (п'ятидесятників). Очікуючи другого приходу Христа Церква, разом з тим, притримується принципу – діяти, а не ухилятися. Ця позиція передбачає роботу в п'яти напрямках, де за основу береться резолюція загального з'їзду американської Єпископальної церкви від 1982 року. *Перший* напрямок реалізує наміри співтовариства через створення мережі допомоги голодуючим. *Другий* – організацію добровільних товариств для допомоги нужденним. *Третій* напрямок передбачає інформування населення про проблему голоду, щоб організувати духовний відгук у громадян. *Четвертий* напрямок, в руслі екуменізму, передбачає об'єднання зусиль з іншими християнськими організаціями. У відповідності з *п'ятим* напрямком, слід працювати з політичними діячами і громадськістю, щоб заставити їх раціонально використовувати національні ресурси для задоволення повсякденних потреб людей. Загалом тут позиція така: з одного боку, проголошувати благу вістку та очікувати приходу Христа, з іншого – служити ближнім й робити все, щоб оновити світ духовно [2, с. 475].

Кардинально змінилася позиція Свідків Єгови до процесів соціалізації. Позиція ізоляціонізму, нейтралітету Церкви поступово набуває рис сприйняття «світу», входження в суспільний простір. Як

зазначає відомий релігієзнавець проф. Яроцький П.Л., співтовариство формує ті характеристики, які є елементами процесів соціалізації. Це інтерес до отримання вищої світської освіти, замість колишньої ізоляції, занадто неприхильного, підозрілого ставлення до контактів із світською громадськістю, Церквою, навпаки, створюються відповідні структури («Служби зв'язків з громадськістю»). Ці служби активно контактують з академічними і вузівськими установами, ЗМІ, органами правопорядку, державними організаціями і установами. Організація Свідків Єгови намагається відкрито, толерантно вирішувати, узгоджувати проблеми і пропозиції, які випливають із її внутрішнього життя і того, що стосується державно-церковних, суспільно-конфесійних відносин та стосунків [5, с. 597–598]. Товариство пропонує свої послуги в етизації відносин в суспільстві, проведення різноманітної благодійницької та філантропічної роботи [2, с. 456, 462].

Зауважимо, що всі протестантські церкви Буковинського регіону, наприклад, у рамках соціальних програм патронують медичні заклади, дитячі будинки і будинки престарілих, займаються реабілітаційною роботою в СІЗО, дитячому притулку – розподільнику м. Чернівці. Отримуючи гуманітарний вантаж протестантські деномінації розподіляють його серед соціально незахищених верств населення області через відділ соціального захисту та «Червоний хрест».

З метою духовної реабілітації населення, профілактики проводяться молодіжно-євангельські програми «Штурм» Церквою АСД, щотижнева телепрограма Церкви ХВС «Євангельське слово» [8, с. 257].

Загалом пізньопротестантські церкви вважають пріоритетним завданням ініціювати моральну відповідальність громадян перед суспільством, спонукати людей об'єднуватися в громадські організації, зорієнтовані на добротинні, соціальні, освітні, правозахисні цілі. Серед значної частини протестантів утверджуються переконання, що віруючі не повинні відмежовуватися від громадського життя і можуть брати участь у суспільній, політичній діяльності, приносячи користь суспільству і державі.

Своє завдання в умовах глобалізації, як вважає релігієзнавець П. Яроцький, протестантські Церкви бачать у зміцненні таких світоглядних й морально-етичних основ як активна життєва позиція та участь в усіх творчо значущих процесах сучасного суспільства; молитва про дарування мудрості й успіхів українським державним діячам у сфері глобальної політики з урахуванням національних інтересів України.

Аналіз соціальних програм протестантських церков, форм адаптації та входження віруючих у соціальний простір дозволяє зробити такі узагальнення:

1. Релігія як соціальний інститут включає представників релігійних протестантських товариств у різні форми соціальних зв'язків.
2. Релігія та церква зацікавлені в соціалізації своєї діяльності, оскільки служіння в «світі» є невід'ємною частиною богослужбової практики.
3. Зв'язки між релігією та суспільством слід розглядати в контексті соціальних функцій релігії.
4. В процесі соціалізації віруючий долаючи дихотомію двох систем цінностей (суспільної і релігійної), вибирає серединну лінію поведінки.
5. Соціалізація вважається протестантськими церквами позитивним явищем, оскільки зберігає та передає досвід попередніх поколінь і робить особистість рушійною силою розвитку суспільства.
6. Протестантські церкви займають дуалістичну позицію щодо суспільних трансформацій: покладаючи надії на ідеальні відносини в майбутньому Царстві Божому, вони в той же час активно включаються в соціальні процеси.
7. Деномінаційні об'єднання закликають своїх вірних до активної соціальної праці та виходу релігійних організацій із зон політичної напруженості.
8. Пріоритетним завданням для протестантів є ініціювання моральної відповідальності перед суспільством, заклик до віруючих вступати у соціальні зв'язки, займатися добротинною та благодійницькою діяльністю.

Література

1. Деніел М. Дойчландер. Світський уряд: Боже інше Царство. – Горлиця, 2002.
2. Докаш В. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. – К., Чернівці, 2007.
3. Жукалюк Н. Любашенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. – К., 2003.
4. Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні. – К., 2004.
5. Історія релігії в Україні: у 10 т. // Редколегія: А. Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т.6. (п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови) // За ред. П. Яроцького. – Київ-Дрогобич, 2007.
6. Релігійна панорама. – 2009. – №2.

7. Релігія в сучасному світі: Матеріали до курсу релігієзнавства. За ред. Г. Зімоня. Пер. з поль. – Львів, 2007.
8. Релігія і церква в сучасних українських реаліях. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи». – К., 2007.
9. Религия: Энциклопедия / Сост. и общ. ред. А.А. Грицанов, Г.В. Синило. – М-н., 2007.
10. Соціологія: Навч. посібник / За ред. С.О. Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К., 2008.
11. Україна в нас єдина: Матеріали засідань наукових секцій IV Всесвітнього форуму українців, 18–20 серпня 2006 р., м. Київ / Уклад. Д.В. Павличко, В.М. Зуєв Л.М., Копонко. – К., 2006.
12. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія. – Одеса, 2008.

Summary

Vitaliy Dokash

Forms of personality realization in the context of the social doctrines of the protestant churches

Problems of socialization and adaptation of believers of protestant communities in the context of their social doctrines and various forms of social ministry are observed in this article.

The author considered the dualism of functioning of religious values in terms of social transformations. It is defined the priority tasks of protestant churches to society.

УДК 2(4-191.2)

© Borowik Irena
м. Краків

TOŻSAMOŚĆ I RELIGIA W ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ EUROPIE (САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ І РЕЛІГІЯ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПИ)

У статті досліджується феномен релігійної сомоідентифікації людини в Центрально-Східній Європі за умов посткомуністичної трансформації країн регіону.

Ключові слова: релігія, релігійні інститути, релігійна самоідентифікація, трансформації.

1. Religia i religijność instytucjonalna i indywidualna jako nośniki tożsamości.

W Europie Środkowo-Wschodniej nastąpił powrót religii na scenę publiczną i można obserwować rozmaite manifestacje religijności w krajach, w których wydawało się że sekularyzacja i ateizacja jest faktem społecznym. W większości krajów regionu na skalę budzącą zdziwienie objawił się proces nazywany na wiele sposobów, z których żaden nie jest do końca trafny: powrót religii, renesans religijny, odrodzenie religijne, przebudzenie religijne itp. Zjawisko to jest niejednoznaczne i złożone. Z jednej strony cechuje się wielkim wzrostem liczby osób deklarujących wiarę w Boga, wzrostem liczby wspólnot religijnych, produkcji i sprzedaży literatury religijnej. Z drugiej zaś – tym przejawom nie towarzyszy bynajmniej podobna skala manifestacji zaangażowania religijnego czy deklaracji przynależności do określonych tradycji religijnych. Pod tym względem kontury ożywienia religijnego są niejasne, a wiara w Boga zlewa się z wiarą w talizmany, przepowiadanie przyszłości i możliwość cudownych uzdrowień.

Powrót religii na scenę publiczną w Środkowo-Wschodniej Europie, spowodowany po prostu taką możliwością, która pojawiła się po wielu dekadach niemożności funkcjonowania religii na poziomie ogólnospołecznym, wpisuje się w to, co niektórzy socjologowie nazywają *par excellance* powrotem religii na scenę publiczną w wymiarze ogólnoswiatowym. To z kolei wpisuje się w niezwykle istotny dyskurs socjologiczny, dotyczący paradygmatu sekularyzacyjnego.¹ Przykładowo José Casanowa twierdzi, że w obecnym wieku, po dekadach deprecjacji, w państwach demokratycznych religia odzyskuje żywotność na poziomie społeczeństwa obywatelskiego, włączając się w najważniejsze spory współczesności i prowokując stawianie

¹ Tylko pozornie paradygmat ten poniósł klęskę całkowitą, czasem wyrażaną odwołaniem do słynnego tytułu jednego z artykułów R. Starka – „Secularization – R.I.P.” (Rest in peace – spoczywaj w pokoju – I.B.). Przychyłam się do empirycznych weryfikacji Pippy Norris i Ronalda Ingleharta (2004), którzy pokazują na przykładzie niemal 80 krajów, że w pewnych warunkach tezy sekularyzacyjne są empirycznie weryfikowane i bardziej nośne od np. teorii ekonomicznej religii, której punktem wyjściowym jest twierdzenie o postępującym ożywieniu religijnym.